

BoonBerichten

Mededelingen en berichten van het Louis Paul Boon Genootschap
Nummer 114, juni 2018

MENUET: HET THEATERSUCCES VAN LOUIS PAUL BOON

In 1955 publiceerde Louis Paul Boon de roman *Menuet*. Het boek heeft een vernieuwend karakter en kan door onder andere de aanwezigheid van een parallelperspectief vrij uniek genoemd worden voor de Nederlandse literatuur. Zowel op nationaal als op internationaal vlak heeft *Menuet* succes gekend. De roman gaf dan ook aanleiding tot talrijke bewerkingen in de vorm van vertalingen, toneelstukken en een film, en er werd ook een hoorspel van gemaakt.¹

Daar kan inmiddels nog een andere bewerkingsvorm aan worden toegevoegd: regisseur Fabrice Murgia en componist Daan Janssens maakten er in 2017 een opera van. Regisseuse Liliane Brakema bracht in 2018 een toneeluitvoering van het stuk op de planken met NTGent. De recensies waren lovend, zowel over de opera als over het toneelstuk. Een artikel in *De Morgen* kopte: "Waarom het theater gek is van Boon".² Evelyne Coussens sprak met Kris Humbeek, Fabrice Murgia en Liliane Brakema:

Fans van Louis Paul Boon moeten tegenwoordig in het theater zijn: zijn roman *Menuet* is kort na elkaar in twee verschillende toneelbewerkingen te zien. Maar waarom is net die roman zo geliefd bij theaterregisseurs?

Waarom het theater gek is van

© foto: Kurt van der Elst / KVDE.BE

Wie graaft in de theaterannalen, stuit al vanaf de jaren 70 op een reeks enceneringen in de KVS, het toenmalige NTG en de Vooruit – om van de producties door amateurgezelschappen nog te zwijgen.

Kris Humbeek: "Theater bestaat bij gratie van dramatisch conflict. Bij *Menuet* schuilt dat niet in spectaculaire acties, maar in de clash van de drie perspectieven. Het feit dat ze een min of meer zelfde gebeuren op een andere manier ervaren, zorgt voor spanning. Ik noem *Menuet* soms de onderkoelde versie van Albees *Who's Afraid of Virginia Woolf*."

Liliane Brakema: "Het boek barst van het theater. Al lezend vroeg ik me voortdurend af waarom die personages zoveel praten, waarom ze geen moment stil zijn – ze zitten in een kramp die je op het toneel heel zintuiglijk kunt maken, door bijvoorbeeld muziek of beelden te gebruiken."

Fabrice Murgia: "De structuur van het boek geeft je de mogelijkheid om diep in de ziel van elk personage te duiken."

De dramatische aantrekkingskracht van *Menuet* schuilt volgens Humbeek niet enkel in de psychologische clash, maar evenzeer in een maatschappelijke frictie die onderhuids zindert: "*Menuet* gaat over het ter discussie stellen van de moderne wereld, die van de jaren 50 dan, waarin de oorlogsgeneratie door hard te werken wil vooruitkomen, terwijl er zich tegelijkertijd een nieuwe generatie aandient die alles op losse schroeven zet. Je moet daaraan weinig veranderen om iets te zeggen over de wereld van vandaag. Een beetje theatermaker gaat er zijn gang mee."

Liliane Brakema leest in Boons vragen de vragen die haar eigen generatie zich stelt. Brakema: "De wereld van Boons personages verandert in sneltempo, hun plaats in die wereld wordt onzeker, net zoals ik dat vandaag rondom mij zie gebeuren. Moeten we met zijn allen wel 'vooruitkomen' en onszelf 'verbeteren'? Of moeten we vooral opnieuw op zoek gaan naar elkaar?"

MENUET - OPERA DOOR LOD MUZIEKTHEATER

Bij LOD *muziektheater*, het Gentse productiehuis voor opera en muziektheater, liet de roman *Menuet* een blijvende indruk na en inspireerde LOD-componist Daan Janssens en regisseur Fabrice Murgia. Zij zetten hun tanden in de existentiële thema's en herwerkten het verhaal tot een opera.

Daan Janssens: "Dat repetitieve, in dit geval zowel de dagelijkse routine als de narratieve structuur, is iets dat me als muzikant erg prikkelt. Een werk zie ik nooit als iets dat alleen staat. Het verwijst altijd naar iets anders. Je kan mijn manier van componeren eigenlijk opvatten als het constant overschilderen of bewerken van vroeger muzikaal materiaal. Soms is het een gewijzigde orkestratie die nieuw licht werpt op een voorgaand idee, een andere keer hoef ik slechts één noot toe te voegen om een akkoord volledig anders te doen klinken. De structuur van *Menuet* is voor mij dus bijzonder dankbaar. Dat driedubbelzicht werkt zeer inspirerend."³

Fabrice Murgia: "De drie personages doen als het ware zaken in emoties. Ze kiezen ervoor om bepaalde dingen te zien en andere niet te zien. Zo ontstaat een driehoek, een kluwen van blikken dat je als regisseur probeert te ontrafelen. Dat gegeven is in se erg postdramatisch. Niet de gebeurtenissen, maar het spreken over die gebeurtenissen staat centraal. Het subjectieve wint het daardoor van het reële: dezelfde feiten, maar drie verschillende werkelijkheden. Hoe je dat uiteindelijk op scène brengt, is natuurlijk een ander paar mouwen. Een ware oefening in schizofrenie is het. Ik splits mezelf uit in drie verschillende regisseurs die vervolgens elk hetzelfde gebeurtenis proberen weer te geven, maar dat niet voor elkaar krijgen."⁴

© Foto: Kurt van der Elst / KVDE.BE

© Foto: Kurt van der Elst / KVDE.BE

Daan Janssens in *De Standaard*: "Boon schrijft heel poëtisch. Als je zijn zinnen leest, voel je het ritme van de jaren vijftig. Maar niet zo dat het ouderwets wordt, integendeel. Het valt me op hoe rijk zijn taalgebruik is. De man, bijvoorbeeld, is nihilistisch, zijn zinnen rollen traag van het blad en lijken zuchtend neergeschreven. Het meisje daarentegen vertelt met een ongelooflijke vaart. De vrouw komt er eerst slecht uit, maar blijkt aan het eind een supermooie, gevoelige persoonlijkheid. Zoiets neem je mee tijdens het componeren."⁵

Stephan Moens schreef in *De Morgen*: "De roman *Menuet* van Louis Paul Boon is niet alleen door zijn titel een muzikaal werk. Ook de vorm ervan ademt muziek en dans. De vertaling van Daan Janssens en Fabrice Murgia naar het muziektheater volgt die adem getrouw en subtiel. (...)

Op het toneel zien we drie keer na elkaar hetzelfde gebeuren maar telkens met allerlei detailverschillen, niet alleen in de vertelling maar ook letterlijk in de hoek waaruit we ernaar kijken. (...)

Fabrice Murgia geeft al die aspecten heel behoedzaam en respectvol weer door onze blik via een efficiënt en mooi decor en een uitgekiend gebruik van video telkens weer op een ander facet van dezelfde driehoek te richten. Daan Janssens doet in zijn partituur iets vergelijkbaars: in de drie delen keren essentiële fragmenten weer maar met een subtiel veranderde kleur of harmonie: een ander instrument, een toegevoegde noot, een verschoven akkoord."⁶

In een artikel in *Le Soir* over deze opera werd ook plaats ingeruimd voor informatie over Louis Paul Boon. Daarbij wordt opgemerkt dat Boon gezien wordt als een van de grootste schrijvers van de twintigste eeuw in het Nederlandse taalgebied, dat hij zeer geliefd is in Vlaanderen, maar ook dat hij paradoxaal genoeg vrijwel onbekend is in het Franstalige gebied.⁷

De bewerking voor opera van het boek *Menuet* wordt gezien als een mogelijkheid om zijn teksten toegankelijk te maken voor een ander publiek, om ze een nieuw leven te geven, maar misschien ook om het publiek kennis te laten maken met een auteur die ten onrechte soms wordt vergeten.

In *De Standaard* spreekt regisseur Fabrice Murgia ook over dit opmerkelijke fenomeen. Het was componist Daan Janssens die hem *Menuet* aanreikte. Murgia had nog nooit van Boon gehoord: "Ik kende zijn werk hoegenaamd niet. Zoals iedereen in Wallonië, vrees ik. Maar nu ik enkele boeken van hem las, vind ik hem een schrijver van hetzelfde niveau als Hugo Claus. Het is toch een absolute schande dat zo'n grote Belg als Louis Paul Boon totaal onbekend is in de helft van ons land?"⁸

MENUET - TONEEL DOOR NTGENT

Dramaturg Koen Haagdorens schrijft over de toneelvoorstelling *Menuet* van NTGent:

De strakke vorm waarin *Menuet* werd geschreven lijkt iets te zeggen over hoe Boon de jaren vijftig ervoer. Benauwd, geforceerd, gedomesticeerd, kleinburgerlijk. Met steeds die sluimerende angst dat de hervonden rust en orde opnieuw zou worden verstoord.

Liliane Brakema zocht samen met scenografe Bettina Pommer naar een decor dat de onontkoombaarheid van de aanwezigheid van de medespelers hielp versterken. Noem het een eiland, een rots, een apenkooi. Een ruimte zonder vluchtweg, mede geïnspireerd door de tekeningen en schilderijen die Boon maakte: kleine mensen tussen hoge muren of naast gapende afgronden.

© Foto: Phile Deprez

© Foto: Phile Deprez

Liliane Brakema koos voor de theaterbewerking die Tom Blokdijk in opdracht van Johan Simons maakte, voor diens regie van *Menuet* bij ZT Hollandia in 1997.

Blokdijk behield de dialogen, maar weefde ze door elkaar. Het resultaat is een trip die onverbiddelijk naar een hoogtepunt leidt.⁹

De pers was lovend over deze toneeluitvoering door NTGent, zoals mag blijken uit onderstaande citaten.

DRAMATIEK UIT DE VRIESKELDER

'Menuet' bewijst dat de roman van Louis Paul Boon ook vandaag weinig nodig heeft voor een verstikkende en intrigerende voorstelling.

De huiskamer op de scène van de Gentse Minne-meers is een sterk staaltje claustrofobie. Kasten, stoelen en tafels in dezelfde kleur staan zo dicht tegen elkaar gedrongen dat de acteurs Chris Thys, Bert Luppès en Lien Wildemeersch zich erover moeten hijsen om te kunnen bewegen. Nog voor de eerste zin is uitgesproken, wordt het leven uit deze living weggezogen.¹⁰

Let op de handen van Bert Luppès. Subtiel rusteloos zijn ze. Hij vertelt over zijn werk in de koelcellen, zijn onbereikbare vrouw, zijn existentiële eenzaamheid. Die solitude ziet hij terug in de dienstmeid (Lien Wildemeersch), een bokkig kind voor wie hij een verboden passie opvat.

Terwijl hij praat, dansen zijn handen. Zijn vingers vibreren op elke lettergreep. Ze schilderen in de lucht, bespelen onzichtbare toetsen, dirigeren een afwezig orkest. Ingetogen, maar onmiskenbaar.

Er zit leven in die oude handen, en spijt. Machteloos zijn de wriemelende vingers, aarzelend tussen begeerte en beheersing. Waar de taal verhalend is, rationeel, onthullen de handen het gevoel.

© Foto: Phile Deprez

In *Menuet* klinken beurtelings de stemmen van de man, zijn vrouw en het meisje, tot elkaar veroordeeld in een benauwend trio. Blokdijk sneed hun teksten door elkaar, waardoor het lijkt alsof ze op elkaar reageren, terwijl ze in hun eigen isolement gevangen zijn. In de sobere regie dolen en dwalen ze door het toneelbeeld, een berg van groen-beige meubilair. De personages klauteren en wankelen op de randen van kasten, stoelen, een tweezitsbank, alsof ze elk moment in een afgrond kunnen storten. En dat is precies hoe hun leven is: een broze constructie. Het gaat *nét* goed, tot het niet meer gaat. ¹¹

De man werkt overdag in vrieskelders en knipt 's avonds sensatieberichten uit de krant. Zijn vrouw wil vooral gewoon zijn en heeft tegen de eeuwige stilte thuis een jong dienstmeisje ingehuurd, dat haar heimelijke verlangens intussen met die van hem en haar meet.

Vreugdeloos lijkt het, maar het bijzondere is, dat de voorstelling die gedachtestromen optilt naar een toneelmatig plan, dat je naar adem doet snakken. Roepen in het boek de krantenknipsels over seks en geweld, die daar als een soort papieren lichtkrant boven de eigenlijke tekst meelopen, een onontkoombare dreiging op, in de voorstelling gebeurt dat heel anders en verbazend subtiel.

© Foto: Phile Deprez

Zelden maak je mee dat zo elk woord, elk gebaar betekenis krijgt. Dat vergt een geconcentreerde én lenige acteerkunst en die is hier weergaloos. Bert Luppès is het tragische, van binnen brandende ijskonijn, Chris Thys prachtig als zijn ongelukkige, opgeruimdheid veinzende vrouw. Ronduit adembenemend is Lien Wildemeersch. Zij paart naïviteit aan raffinement en geeft het meisje zo een onschuldig verleidelijk en tegelijk duivels aura.

De voorstelling is schrijnend, onverwacht vertroostend ook nog. En wonderschoon. Een toneelparel die niemand zich zou mogen laten ontgaan. ¹²

© Foto: Phile Deprez

Acteur Bert Luppès:

“Ik houd welbewust open of wij wel of niet naar elkaar luisteren. Als het meisje praat over haar heimelijke verlangens iets met de man te beginnen, dan probeer ik met een blik of gebaar duidelijk te maken dat hij haar hoort. Maar het is minimaal, zodat de toeschouwer in het ongewisse blijft: luisteren ze nu wel of niet naar elkaar?” ¹³

De man – mijn personage – en de vrouw zijn twintigers. Hun huishoudhulp is een tiener. Ze spreken hun gedachten uit voor zichzelf, nooit tegen elkaar. Alsof ze onder een glazen stolp zitten. Het zijn monumenten als het ware. De vrouw, vertolkt door Chris Thys, zegt ergens: ‘Ik hilde, omdat ik meende sommige rotsvaste dingen te zien wankelen, en omdat ik nergens kon aanlopen om steun te vinden.’ Dat is exact hoe de drie zich voelen. Elk van hen worstelt met een taboe. De echtgenote gaat gebukt onder het feit dat ze een kind kreeg met haar schoonbroer. Het meisje – een rol van Lien Wildemeersch – schaamt zich voor haar gevoelens voor de man. En de man vecht tegen zijn gevoelens voor het meisje. Ze zijn verkrampd”. ¹⁴

Actrice Chris Thys over de voorstelling in Aalst: "Het is natuurlijk altijd speciaal als je speelt in de stad waar de schrijver het stuk geschreven heeft. Het voelt een beetje als een thuismatch. Ik ken Aalst ook wel, ik heb jaren les gegeven op de academie. En ik heb de regie gedaan van verschillende producties van PACT. Aalst is op dat vlak een gezegende stad met veel amateurgezelschappen: PACT, TAL, poppentheater... Ik ben fan van amateurgezelschappen, hoewel ik liefhebbers-toneel een mooier woord vind."¹⁵

© Foto: Phile Deprez

Informatie over *Menuet* bij het LOD theater:
<http://www.lod.be/nl/producties/menuet/>

informatie over *Menuet* bij NTGent:
<https://www.ntgent.be/nl/producties/menuet>

Noten

- 1 Eline Grootaert
 'soms hoorde ik van iemand een woord dat de echo was van mijn woord'. Een comparatief onderzoek van Menuet van Louis Paul Boon en het gelijknamige hoorspel
 Universiteit Gent. Faculteit Letteren & Wijsbegeerte, 2015, p. 1
- 2 Evelyne Coussens
 Waarom het theater gek is van Boon. Roman 'Menuet' werkt zo goed op het toneel dat er dit jaar twee producties van komen
 De Morgen, 14 februari 2018, p. 20
- 3 Menuet programmabrochure
 LOD muziektheater, 2017, p. 4
- 4 idem. p. 5
- 5 Tom Janssens
 'Temptation Island'? Geef mij maar Louis Paul Boon'. Componist Daan Janssens maakt opera van roman 'Menuet'
 De Standaard, 18 april, 2017

- 6 Stephan Moens
 Drie keer de driehoek. 'Menuet' van Daan Janssens door LOD op het festival Opera 21
 De Morgen, 20 april 2017
- 7 Gaëlle Moury
 "Aujourd'hui, la fonction de la culture, c'est de créer du lien social". Opéra «Menuet», mis en scène par Fabrice Murgia, au National dès ce mercredi
 Le Soir, 14 februari 2018, p. 16
- 8 Filip Tielens
 'Schande dat Louis Paul Boon niet bekend is in Wallonië'. Fabrice Murgia, de wonderboy van het Franstalige theater
 De Standaard, 25 maart, 2017
- 9 Koen Haagdorens
 Programmaboekje Menuet
 NTGent, 2017
- 10 Gilles Michiels
 Dramatiek uit de vrieskelder
 De Standaard, 30 maart 2018
- 11 Herien Wensink
 Het knap geacteerde Menuet van Liliane Brakema draait om taal, maar handen en voeten verraden de emotie
 De Volkskrant, 9 april 2018
- 12 Hanny Alkema
 Het ijskonijn brandt van binnen in het wonderschone 'Menuet' van NTGent
 Trouw, 10 april 2018
- 13 Kester Freriks
 Het meisje is de hoop dat het anders kan
 NRC, 5 april 2018
- 14 Els van Steenberghe
 Bert Luppens: 'Niet alles moet perfect zijn'
 Knack, 21 maart 2018, p. 99
- 15 Chris Thys
 Menuet - NTGent
 Stadsmagazine Chipka, april 2018, p. 41

BoonBerichten

De onregelmatig verschijnende BoonBerichten worden uitgebracht onder verantwoordelijkheid van het bestuur.

Bestuur:

Luckas Vander Taelen (voorzitter), Wim Dijkstra en Luc Geeroms (ondervoorzitters), André Dumont en John Jacobs (secretarissen), Freddy Van Hollebeke (penningmeester), Erik van Veen (website en BoonBerichten) en Gert Jan de Bruijn
 Jacquy De Pauw en Erna De Ridder: aankomend bestuursleden
 Jo Boon is adviseur van het bestuur

Secretariaat België:

John Jacobs, Martelarenstraat 143, 1800 Peutie
 02 2512291 – jpgjacobs@skynet.be

Secretariaat Nederland:

André Dumont, Groenestraat 114, 6531 HT Nijmegen
 06 30014253 / 024 3565019 – mail@lpboon.net

Bankrekening België: BE36068200494781 t.n.v. L.P.Boon Genootschap, Oude Vismarkt 13, 9300 Aalst.
Bankrekening Nederland: NL53INGB0005685885 t.n.v. L.P.Boon Genootschap, Nijmegen